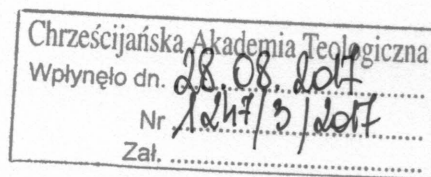

Dr hab. Krzysztof Leśniewski, prof. KUL

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Wydział Teologii, Instytut Ekumeniczny

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

Ks. mgr. Aliaksandra Veliseichyka, *История Гродненской Епархии 1992-2016 г.*

(Historia Prawosławnej Eparchii Grodzieńskiej w latach 1992-2016).

Rozprawa doktorska napisana na Wydziale Teologicznym

Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej

po kierunkiem prof. zw. dr. hab. Janusza T. Maciuszko,

Warszawa 2017, ss. 459 (komputeropis).

Nie można być chrześcijaninem w pojedynkę. Chrześcijaństwo jest religią wspólnotową. W praktyce oznacza to przynależność do określonych struktur eklesjalnych: metropolii, diecezji i parafii. Diecezja jest zasadniczą strukturą organizacyjną Kościoła. Od decyzji podejmowanych przez biskupa diecezjalnego w dużym stopniu zależy jakość życia duchowego wierzących. Biskup diecezji decyduje bowiem nie tylko o budowie cerkwi czy powstawaniu nowych parafii, ale również o powołaniu do istnienia różnego rodzaju instytucji czy organizacji, dzięki którym wierni lepiej mogą odkrywać swą tożsamość chrześcijańską. Badanie dziejów poszczególnych diecezji umożliwia pogłębione spojrzenie na chrześcijaństwo, zwłaszcza gdy oparte jest o materiały źródłowe, z których szczególnie istotna jest dokumentacja pochodząca z archiwów. Choć nie jest możliwe, aby za pomocą badań naukowych ukazać najgłębszą istotę Kościoła, to opisanie widzialnych jego struktur i działalności, daje wgląd w obecność oraz działanie Boga na określonym terenie i w określonym czasie.

W tym roku mija dwadzieścia pięć lat od restytucji Prawosławnej Diecezji Grodzieńskiej na Białorusi. W czasie tego ćwierćwiecza dokonało się na bardzo wiele, zarówno w działaniach pastoralnych, jak i administracyjnych, kulturowych, budowlanych czy charytatywnych. Z tego też względu z radością należy przyjąć pracę doktorską ks. Aliaksandra Veliseichyka, która jest pierwszą całościową analizą naukową osiągnięć Prawosławnej Diecezji Grodzieńskiej w latach 1992-2016. Diecezja ta stanowi integralną część Białoruskiej Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Moskiewskiego.

I. Ocena merytoryczna rozprawy

Autor w swojej rozprawie przedstawił w sposób wielopłaszczyznowy strukturę, uwarunkowania oraz działalność Prawosławnej Diecezji Grodzieńskiej w latach 1992-2016, a więc analizę działań jakie były w niej podejmowane od początku jej istnienia. Cel rozprawy został określony jako „stworzenie możliwie najpełniejszego obrazu współczesnej sytuacji omawianej eparchii” (s. 12). Ramy chronologiczne dotyczą okresu dwudziestu czterech lat od jej powołania do istnienia. Jeśliby praca miała być wydana w formie książkowej, co już na tym etapie recenzji postuluję, to warto byłoby uwzględnić jeszcze dane za rok 2017, aby uwzględnić całe ćwierćwiecze.

Opisując historię najnowszej odrodzonej eparchii Autor skoncentrował się na najbardziej istotnych elementach, a mianowicie na organizacji struktury administracyjnej i działalności pastoralnej. Rozprawa ks. mgr. Aliaksandra Veliseichyka, licząca 459 stron, została napisana w języku rosyjskim. W tłumaczeniu na język polski zawiera również *Wstęp* (s. 11-15), *Zakończenie* (s. 278-280) oraz *Streszczenie* (s. 445-450), a w przekładzie na język angielski *Summary* (s. 450-454). Praca składa się z *Wykazu skrótów* (s. 4-6), *Wwiedienija* (s. 7-10), sześciu rozdziałów (s. 16-274), *Zakliuczenija* (s. 275-277), *Bibliografii* (281-292) i dwudziestu siedmiu *Aneksów* (s. 293-444). Całokształt struktury pracy jest metodologicznie poprawny i przejrzysty.

Wstęp rzeczowo wprowadza Czytelnika w dysertację. Nie podlega wątpliwości naukowa zasadność sformułowania głównego problemu badawczego pracy, a mianowicie „odtworzenia procesu odrodzenia eparchii grodzieńskiej, działalności jej jednostek administracyjnych, nie zapominając o najbardziej znanych metropolitach czy biogramach znanych postaci” (s. 11), aby dzięki temu „usystematyzować świadectwa i materiały o współczesnym położeniu Cerkwi Prawosławnej w Kraju Nadniemeńskim, a także prześledzić prawowierność tego

procesu i problemów z nim związanych” (s. 11). Autor przedstawia również szczegółowe cele rozprawy (s. 11), a następnie metody historyczne, których zastosowanie było niezbędne do realizacji założonych celów, czyli: badania źródłowe, metodę historyczno-genetyczną, metodę generalizującą, metodę historyczno-komparatywną, metodę historyczno-typologiczną, metodę historyczną, metodę biograficzną, metodę wywiadów oraz metodę statystyczną (s. 12-13). Wskazując, że dotychczas opublikowane zostały nieliczne artykuły, jak również zostały napisane nieliczne prace dyplomowe dotyczące szczegółowych zagadnień, ks. mgr. Aliaksandr Veliseichyk podkreśla potrzebę całościowego opracowania dotyczącego ćwierćwiecza istnienia eparchii grodzieńskiej, co stanowi uzasadnienie ważności podjętych badań (por. s. 11). We *Wstępie* znalazła się również krótka charakterystyka kolejnych rozdziałów pracy (s. 13-14).

W następujących po *Wstępie* sześciu rozdziałach zostały omówione zagadnienia, które są niezbędne, aby ukazać istotę problemu sformułowanego w tytule rozprawy.

W rozdziale pierwszym Autor dokonuje analizy dziejów prawosławia na Grodzieńszczyźnie do roku 2017. W rysie historycznym zostały uwzględnione najważniejsze wydarzenia odnoszące się do obecności chrześcijaństwa na tamtym terenie od początków XII wieku (paragraf 1). Kolejne trzy paragrafy dotyczą arcybiskupstwa posługiwania trzech arcybiskupów: Walentyna (Miszczuka), Filareta oraz Artemiusza (Kiszczenki) oraz ich wkładu w odrodzenie Prawosławnej Diecezji Grodzieńskiej.

Rozdział drugi dotyczy relacji pomiędzy Cerkwią prawosławną a państwem na Grodzieńszczyźnie, począwszy od roku 1992 aż do czasów obecnych. W tym rozdziale zostały przeanalizowane dokumenty z archiwów państwowych i cerkiewnych. Można na ich podstawie odtworzyć problemy z jakimi zmagali się hierarchowie, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii socjalnych i działań filantropijnych. Dla hierarchów i kapłanów istotne było, by współpraca z państwem cechowała się dobrymi i zgodnymi relacjami oraz przynosiła dobre owoce.

W rozdziale trzecim została ukazana struktura Eparchii Grodzieńskiej. Autor przedstawił w nim powołanie do istnienia oraz dynamiczny rozwój poszczególnych instytucji diecezjalnych. Na bazie źródeł archiwalnych zostały opisane wszystkie wydziały kurii eparchialnej, a mianowicie: misyjny, kształcenia religijnego i katechizacji, informacyjny, wydawniczy, ekologiczny, relacji z wojskami Republiki Białoruskiej (kapelanii wojskowych), pomocy charytatywnej i socjalnej, młodzieżowy oraz do spraw kanonizacji świętych. W strukturze rozdziału trzeciego szczególnie wyróżnia się ukazanie form działalności wydziału

informacyjnego. Zostały w nim przedstawione zarówno periodyki diecezjalne, jak i oficjalne strony internetowe (eparchii i parafii).

Rozdział czwarty w syntetycznej formie przedstawia religijne i kulturowe znaczenie festiwalu pieśni prawosławnych „Kołożskij błagowiest’ (Dobra Nowina z Kaługi)” dla całej Białorusi.

Z rozdziału piątego dowiedzieć się można o dziewiętnastu nowych cerkwiach, które zostały wybudowane na terenie Prawosławnej Diecezji Grodzieńskiej w latach 1992-2017. Częściowe uwzględnienie danych za rok 2017 wskazuje na fakt, że w zamierzeniu Doktoranta, rozprawa ma uwzględniać całe ćwierćwiecze. W rozdziale tym zostały podane informacje dotyczące stylów architektonicznych oraz architektów, którzy je projektowali.

W ostatnim, szóstym, rozdziale rozprawy znalazły się informacje o działalności ikonograficznej na Grodzieńszczyźnie. Zostali w nim wskazani szczególnie zasłużeni ikonopisarze oraz ich dzieła: ikonostasy i ikony, które powstały w ostatnim ćwierćwieczu.

W rozprawie niestety nie zostały uwzględnione relacje z innymi siostrzanymi Cerkwiami prawosławnymi oraz nie ma żadnych informacji o relacjach ekumenicznych.

Zakończenie stanowi podsumowanie przeprowadzonej w pracy analizy działań pastoralnych i struktury organizacyjnej Prawosławnej Diecezji Grodzieńskiej. Autor podkreśla, że: „Przedstawiony w dysertacji period wewnętrznego życia cerkiewnego obfitował w rozliczne sposoby poszukiwania nowych form działalności parafialnej: socjalnej, katechetycznej, wydawniczej, itp.” (s. 278). Do ożywienia się życia religijnego wiernych zdecydowanie przyczynił się rozpad Związku Sowieckiego oraz zaistnienie niezależnego państwa – Republiki Białoruś, które prawnie zagwarantowało wolność religii i potwierdziło w Konstytucji swobody sumienia (por. s. 279). Ks. Aliaksandr Veliseichyk zmierzył się z rozległą tematyką, zgromadził i usystematyzował materiały źródłowe, przez co jego opracowanie stanowi istotny wkład w poznanie najnowszej historii Kościoła prawosławnego na Białorusi. Jakość rozprawy świadczy o zaangażowaniu Autora w odkrycie i odpowiednie wykorzystanie materiałów archiwalnych, z których większość była wcześniej utajniona, a w związku z tym i dostęp do nich był ograniczony (por. s. 280).

W *Bibliografii* znalazły się dokumenty pochodzące z Archiwum Eparchii Grodzieńskiej, Państwowego Archiwum Obwodu Grodzieńskiego (*Gosudarstwiennyj archiw Grodienskoj Oblasti*), Archiwum Instytucji Kultury „Grodzieńskie Państwowe Muzeum Historii Religii” (Archiw Uczreżdienija kultury „Grodienskij gosudarstwiennyj muzei istorii religii”) oraz Archiwum Głównego wprowadzania ideologii, kultury i odniesienia do młodzieży rejonu Grodzieńskiego (Archiw głównogo uprawlienija ideologii, kultury i po

diełom młodzieży Grodienskogo oblispołkoma). Ponadto zostały wydzielone części dotyczące źródeł pisanych i literatury, periodyki oraz strony internetowe.

Praca doktorska uzupełniona została o 27 aneksów (*priloženija*), których tytuły nie zostały wprowadzone do spisu treści. W publikacji książkowej należałoby je szczegółowo rozpisać, aby ułatwić korzystanie z nich Czytelnikom. Wśród aneksów znalazły się m.in.: mapy, zdjęcia hierarchów i kapłanów, cerkwi, ikon i ikonopisarzy, sprawozdania roczne diecezji (za lata 1997, 1999, 2001, 2002, 2004, 2015).

Niewątpliwym osiągnięciem recenzowanej dysertacji jest dotarcie do różnorodnych źródeł (zwłaszcza archiwalnych), a następnie ich pracochłonna analiza i udokumentowana prezentacja. Skorzystanie z wielu metod historycznych jest w pełni uzasadnione ze względu na to, że niniejsza praca doktorska jest z zakresu historii Kościoła. Autor wykonał godną podziwu pracę gromadząc w jednym dziele informacje dotyczące osób, struktur i dzieł bezpośrednio związanych z istnieniem i działalnością Prawosławnej Diecezji Grodzieńskiej. Rozprawa obfituje w odniesienia nie tylko do kwestii religijnych, ale również narodowych, kulturowych i społecznych. Wielkim jej ubogaceniem byłoby przedstawienie i ocena przemian świadomości wiernych prawosławnych z terenu eparchii w ciągu ostatniego ćwierćwiecza. W tym celu trzeba byłoby skorzystać dodatkowo z metod socjologicznych, jak choćby z wywiadów czy ankiet. Zapewne będzie to zadanie dla autorów kolejnych rozpraw.

II. Ocena formalna rozprawy

Rozprawa ks. mgr. Aliaksandra Veliseichyka jest bardzo interesującym studium historyczno-syntetycznym, napisanym zgodnie z metodologią pracy naukowej. Jego struktura jest logiczna. Naukowy wywód cechuje się precyzją języka, poprawnie wykorzystując terminologię historyczną i teologiczną. Osiągnięcia przeprowadzonych badań zostały przedstawione w sposób zaplanowany i przejrzysty, o czym świadczy rozbudowany spis treści. Żaden z rozdziałów niestety nie ma wprowadzenia w przedstawianą w nim tematykę. Zarówno w głównym korpusie rozprawy, jak i w aneksach są tabele, dzięki którym przedstawiane informacje są bardziej przystępne. Każdy z rozdziałów zawiera krótkie podsumowanie analizowanych treści. Przypisy zastosowano konsekwentnie, podobnie jak skróty.

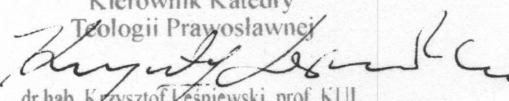
Podział *Bibliografii* na dokumenty archiwalne, źródła pisane i literaturę oraz periodyki i strony internetowe świadczy o dobrze zaplanowanej i zrealizowanej koncepcji pracy

badawczej. Przed publikacją niniejszej rozprawy należałoby bardziej wyróżnić tytuły poszczególnych aneksów.

III. Wnioski końcowe

Mając na względzie przedstawione wyżej uwagi, merytoryczną i formalną ocenę rozprawy, stwierdzam, że praca ks. Aliaksandra Veliseichyka, *История Гродненской Епархии 1992-2016 г. (Historia Prawosławnej Eparchii Grodzieńskiej w latach 1992-2016)* odpowiada w całej pełni wymogom stawianym rozprawom doktorskim. Wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego łącznie z publiczną obroną tej pracy.

Stwierdzam także, że rozprawa ks. Aliaksandra Veliseichyka powinna zostać opublikowana, po uzupełnieniu danych za rok 2017 oraz wprowadzeniu poprawek wskazanych przez Recenzentów.

Kierownik Katedry
Teologii Prawosławnej

dr hab. Krzysztof Lesniowski, prof. KUL

Lublin, 25.08.2017 r.